

УДК 378.37.0113+784

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГРИ НА ФОРТЕПІАНО

Горожанкіна О.Ю., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри музично-інструментальної підготовки
Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського

У статті представлено результати теоретичного узагальнення та практичного вирішення проблеми формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі навчання гри на фортепіано, визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів музики в процесі занять у фортепіанному класі.

Ключові слова: компетентність, інтерпретація, інтерпретаційна компетентність, педагогічні умови, майбутні вчителі музичного мистецтва.

В статье представлены результаты теоретического обобщения и практического решения проблемы формирования интерпретационной компетентности будущих учителей музыки в процессе обучения игре на фортепиано, определены и обоснованы педагогические условия формирования интерпретационной компетентности будущих учителей музыки в процессе занятий в фортепианном классе.

Ключевые слова: компетентность, интерпретация, интерпретационная компетентность, педагогические условия, будущие учителя музыки.

Gorozhankina O.Yu. PEDAGOGICAL CONDITIONS OF DEVELOPING FUTURE MUSIC TEACHERS' INTERPRETIVE COMPETENCY IN THE COURSE OF PIANO PLAY TRAINING

The article presents the results of theoretical generalization and practical solution of the problem of developing interpretive competency of future music teachers in the course piano play training, the pedagogical conditions of developing interpretive competence of future music teachers in the course piano play training were determined and substantiated.

Key words: competency, interpretation, interpretive competency, pedagogical conditions, future teachers of musical art.

Постановка проблеми. Сьогодні Україна переживає черговий складний етап майже в усіх сферах державного становлення, що вимагає кардинальних перетворень у галузі освітньої системи на всіх її ланках, об'єднання зусиль щодо організації якісної нової системи вищої освіти. Новим Законом «Про освіту» передбачено створення можливостей для розвитку компетентнісного навчання та визначено, що метою вищої освіти є здобуття особою високого рівня наукових і/або творчих мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань [1]. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» вища освіта спрямована на забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, практичної підготовки фахівців, які мають визначати темпи та рівень науково-технічного, економічного та соціально-культурного прогресу, формування інтелектуального потенціалу нації на всебічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства, і має на меті підготовку конкурентноспроможних фахівців, здатних до саморозвитку та самоосвіти,

обізнаних у сучасних інноваційних технологіях, які необхідні для розвитку країни [2]. Значну увагу в цьому процесі приділено мистецькій освіті, яка визначається як спеціалізований вид освіти, що передбачає формування в здобувача спеціальних здібностей, естетичного досвіду та ціннісних орієнтацій у процесі активної мистецької діяльності, набуття ним комплексу професійних, зокрема виконавських, компетентностей, спрямована на професійну художньо-творчу самореалізацію особистості й отримання кваліфікацій у різних видах мистецтва та полягає в набутті здобувачем вищої освіти компетентностей відповідного ступеня вищої освіти [2].

У цьому аспекті проблема формування професійної компетентності майбутніх фахівців залишається досі актуальною, особливо в контексті підготовки майбутніх учителів музики, завданням яких є залучення дітей до кращих надбань музичного мистецтва, формування в них здатності щодо розуміння й заглиблення у зміст музичних творів світової та вітчизняної культури, їх сприйняття та відтворення. Складовою професійної компетентності є інтерпрета-

ційна компетентність, від рівня сформованості якої у майбутніх вчителів музичного мистецтва залежить вирішення важливих питань загальнокультурного, музично-естетичного, духовного розвитку сучасних школярів.

Сутністю навчальної музично-педагогічної діяльності студентів мистецьких факультетів є інтерпретація музичних творів у різних жанрах (вокальному, інструментальному, хоровому) і видах діяльності (диригентській, вербальному поясненні). Фортепіанній підготовці належить важливе місце у процесі професійного становлення майбутніх учителів музичного мистецтва, оскільки вона передбачає здатність студентів орієнтуватися в композиторських і виконавських стилях, презентувати власну концепцію музичного твору, аналізувати його та здійснювати порівняльний аналіз виконавських інтерпретацій. Ключовим завданням фортепіанної підготовки є оволодіння студентами навичками створення самостійної художньої інтерпретації музичних творів, яка виникає внаслідок переосмислення продукту первинної художньої творчості та визначає якісний рівень музично-виконавського, художнього мислення, музичної грамотності, художньо-виконавської техніки й узагалі всього того, що складає зміст професійної компетентності майбутніх учителів музики. Потреби сьогодення вимагають підвищення вимог до якісної підготовки вчителів музичного мистецтва, успішності вирішення яких залежить від сформованості в них інтерпретаційної компетентності як складової професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування компетентності досліджували О. Абдулліна, Н. Кузьміна, І. Зимня, О. Дубасенюк, А. Маркова, В. Морозова, Т. Новікова, О. Савченко, В. Розов, А. Хуторський та інші вчені. Розгляду проблем компетентнісного підходу в процесі професійної підготовки майбутніх учителів присвячено наукові праці І. Бега, Б. Гершунського, І. Зязюна, М. Михальченко, Н. Ничкало та інших учених. Процес професійної підготовки вчителя музики висвітлено у працях Е. Абдулліна, Л. Арчажникової, Л. Гусейнової, Н. Васильєвої, Г. Николаї, Н. Згурської, Г. Падалки, Л. Піджоян, О. Рудницької, О. Горбенко, В. Крицького, А. Ліненко, А. Отич, О. Ребрової, О. Щолокової та інших науковців. Питання інтерпретації розкрито в роботах Р. Барта, Є. Бодіна, П. Рікера, М. Мороз, О. Ляшенко, Ю. Кочнева, В. Москаленко, Н. Корихалової, С. Раппопорт, Д. Лісун, М. Петренко, С. Хвошнянської. Окремі дослідження присвячено розгляду питань інтерпретаційної

культури (М. Демір, М. Корноухова, Н. Телишева) та інтерпретаційної компетентності (Р. Андусшин, С. Кримський, Н. Жукова, Л. Михайлова, В. Овчарук, О. Пометун, Л. Пироженко, В. Черкасов).

Однак, незважаючи на значну кількість наукових досліджень, проблема формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва не втрачає своєї актуальності та потребує впровадження ефективних засобів її вирішення.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні педагогічних умов ефективності формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі фортепіанного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Широке коло наукових досліджень щодо поняття «компетентність» (лат. *competens* – відповідний, здібний) свідчить про необхідність уточнення понятійного апарату означеного поняття та актуальність пошуку ефективних шляхів і методів формування професійної компетентності майбутніх фахівців майже у всіх освітніх галузях. Сьогодні компетентність розглядають як альтернативу знанням, умінням і навичкам. За твердженням А. Хуторського, компетентність не зводиться до знань і вмінь, а є сферою відношень, що існують між знанням і дією у практиці та припускають вияв цілого спектра особистісних якостей фахівця. Учений вважає, що «...поняття компетентності містить не тільки когнітивну й операційно-технологічну складові, але й мотиваційну, етичну, соціальну й поведінкову. Компетентність завжди забарвлена якостями конкретного учня. Таких якостей може бути цілий комплекс – від значеннєвих і пов'язаних із цілепокладанням (навіщо мені необхідна ця компетенція) до рефлексивно-оцінних (наскільки успішно я застосовую цю компетенцію в житті)» [12, с. 58]. Під компетенцією вчений розуміє завчасно задану вимогу (норму) до освітньої підготовки учня, а під компетентністю – особистісну його якість (сукупність якостей), що вже набуто, а також мінімальний досвід щодо діяльності в заданій сфері: «Компетентність передбачає мінімальний досвід застосування компетенції» [12, с. 58]. Як інтегральну якість особистості, що виявляється в її загальній здатності та готовності до діяльності, визначає компетентність Г. Селевко, підкреслюючи, що компетентність ґрунтується на знаннях і досвіді, які набуті у процесі навчання та соціалізації й орієнтовані на самостійну й успішну участь у діяльності [9, с. 139]. І. Зязюн вважає

компетентність обов'язковим і необхідним структурним компонентом професіоналізму педагога, який має фахові знання, знання з педагогіки та психології, методику викладання предмета, рівень розвитку професійної самосвідомості, індивідуально-типові особливості та професійно значущі особистісні якості [3, с. 17].

На думку В. Ягупова, професійна компетентність фахівця є складним інтегральним інтелектуальним, професійним та особистісним утворенням, яке формується у процесі його професійної підготовки у ВНЗ, виявляється, розвивається та вдосконалюється у професійній діяльності, а ефективність її здійснення суттєво залежить від видів його теоретичної, практичної та психологічної підготовленості до неї, особистісних, професійних і індивідуально-психічних якостей, сприйняття цілей, цінностей, змісту та особливостей цієї діяльності [13, с. 5].

Проблеми інтерпретації музичних творів студентами педагогічних закладів освіти останнім часом набувають дедалі більшого значення в сучасній музичній педагогіці та привертають увагу науковців, оскільки цей феномен пов'язаний з осмисленням глибинного смислу музичного твору та досконало-виконавським його втіленням.

Термін «інтерпретація» походить від латинського слова «interpretatio» (тлумачення, розкриття змісту, трактування), є основним поняттям широкої сфери філософії, культури та науки герменевтики й застосовується для оцінки різних фактів, процесів та явищ дійсності (Б. Асаф'єв, Є. Гуренко, Н. Корихалова, В. Крицький, В. Медушевський, В. Москаленко, Ю. Кочнев, Г. Коган, С. Фейнберг, С. Савшинський, І. Хотенцева).

Словник іноземних слів і виразів трактує інтерпретацію так: 1) як тлумачення, пояснення, розкриття значення, переклад чогось на більш зрозумілу мову; 2) як метод мистецтво- й літературознавства, інтерпретація заснована на принциповій багатозначності художнього образу та є тлумаченням значення твору в певній культурно-історичній ситуації його прочитання (прослуховування, перегляду); 3) як побудова моделей для абстрактних систем (числень) логіки та математики; 4) як творче освоєння або виконання якогось художнього твору, засноване на самостійному його тлумаченні, режисерському сценарії, акторській ролі й такого іншого [7, с. 348].

Поняття «інтерпретаційна компетентність» розглядається в контексті з визначенням поняття «інтерпретація», оскільки процес інтерпретації завжди пов'язаний з особистісним смислом того, що людина

розуміє, тлумачить, інтерпретує. Інтерпретаційна компетентність формується в інтерпретаційній діяльності та є невід'ємною якістю професійної компетентності майбутнього вчителя, якому випадає бути сполучною ланкою між особистістю учня й навколишньою дійсністю (Р. Горобатюк, С. Кримський, Г. Падалка).

Аналіз наукових праць із проблеми дослідження (Н. Васильєва, Є. Гуренко, Г. Драговець, Н. Корихалова, І. Кузнецова, І. Полубоярина) дає змогу стверджувати, що художня інтерпретація розглядається як різновид художньо-творчої діяльності, не лише як частина виконавського процесу, а як увесь тривалий процес осмислення та освоєння музичного твору виконавцем із результатом цього творчого процесу – виконавським утіленням. Окреслені підходи дають можливість акцентувати, що зміст художньої інтерпретації полягає у мистецькій спрямованості (тлумаченні художнього образу); в об'єктивно обумовленій творчій художньо-інтерпретаційній сутності виконавського процесу; у наявності результату виконавської діяльності. За своєю сутністю художня інтерпретація збігається з виконавською інтерпретацією та за процесуальним параметром диференціюється на два етапи:

1) осягнення художньо-змістовної сутності музичного твору;

2) виконавське втілення результату осягнення (Н. Корихалова, І. Полубоярина).

На думку В. Москаленко, існує чотири типи музичної інтерпретації:

– редакторська інтерпретація, підсумком якої є адаптований до нових виконавських вимог варіант нотного тексту музичного твору;

– виконавська інтерпретація, яка втілюється у музичному звучанні нового «прочитання» твору;

– композиторська інтерпретація, що характеризується музичною переробкою художнього матеріалу іншого твору або його фрагмента;

– музикознавча інтерпретація (наукова та художня), яка виражається в описах музики засобами вербальної або будь-якої іншої немусичної мови; для наукової характерне тяжіння до точності, однозначності вербальних або виражених іншими немусичними мовами характеристик; для художньої – образність і можлива смислова «розмитість» вербальних значень [6, с. 109–110].

Твердження В. Фуртвенглера «інтерпретація – вирішальна проблема» є ключовим у процесі навчання гри на фортепіано майбутніх учителів музичного мистецтва [11].

Ми визначаємо інтерпретаційну компетентність майбутніх учителів музики як інтегральну властивість особистості, яка передбачає фундаментальні знання та вміння, здатність вільно орієнтуватися в потоці інформації; особистісні якості (ціннісні установки, рівень культури, вміння вести діалог); професійно значущі якості (здатність до осмислення, розуміння та передачі художнього змісту музичного твору у власному виконанні та вербальному повідомленні, володіння технологіями інтерпретаційної діяльності, готовність до постійного самовдосконалення).

Рушійним чинником формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі навчання гри на фортепіано є здатність до змістовної роботи над виконавським утіленням музичного твору. Ми поділяємо думку В. Соловйова про те, що робота над музичним твором характеризується таким:

- суб'єктивним характером пізнавально-аналітичної діяльності;
- передуванням на перших етапах роботи технологічного освоєння нотного тексту глибокому освоєнню ідейно-художнього змісту;
- синкретичною цілісністю процесу виконавського освоєння нотного тексту та усвідомлення сутності художньої образності, кожного виражального елементу та шляхів їх звукообразного відтворення [10, с. 86].

Визначаючи педагогічні умови формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, ми брали до уваги теоретичні та практичні аспекти освітнього процесу у фортепіанному класі, а також компонентну структуру інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва (мотиваційно-творчий, змістовно-діяльнісний і виконавсько-рефлексивний компоненти). Ефективність формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів музики досягалася з урахуванням таких педагогічних умов, серед яких: урахування індивідуальних особливостей кожного студента; діалогічна взаємодія між учасниками творчого процесу в класі фортепіано, толерантна позиція викладача та студента; поетапність у формуванні інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів.

Перша педагогічна умова передбачає врахування індивідуальних особливостей кожного студента. Врахування індивідуальних особливостей – один із провідних принципів вітчизняної педагогіки. Методи індивідуального підходу ґрунтуються на пристосуванні форм педагогічної взаємодії до індивідуальних особливостей для того,

щоб забезпечити запроєктований рівень розвитку особистості. Індивідуальний підхід створює найбільш сприятливі можливості для розвитку пізнавальних сил, активності, здібностей кожної особистості [4, с. 36]. У процесі формування інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів музики у фортепіанному класі ця педагогічна умова передбачає врахування попереднього досвіду студентів, рівня їхньої фортепіанної підготовки, оскільки досвід володіння інструментом випускників музичних шкіл і музичних училищ значно різниться, що вимагає від викладача особистісного підходу та роботу в певному режимі, плануванні та створенні індивідуальної освітньої траєкторії розвитку кожного студента.

Другою педагогічною умовою визначено діалогічну взаємодію між учасниками творчого процесу в класі фортепіано, толерантну позицію викладача та студента. Саме діалог пронизує весь процес навчання, стимулює студентів до оволодіння відповідними знаннями та вміннями, що складають зміст інтерпретаційної компетентності, сприяє відвертості та позитивному ставленню студентів до співпраці та подальшій професійній діяльності. Проблеми діалогізації навчального процесу розглянуто в дослідженнях М. Бахтіна, В. Біблера, Л. Виготського, С. Максименка, В. Слассьоніна та інших учених.

На думку С. Максименка, педагог та учень, які є особистостями, що вступають у творчу взаємодію, не можуть не акумулювати енергію протистояння формалізованому та жорстко регламентованому змісту навчально-виховного процесу, що є причиною конфліктності їхніх взаємин. Засвоєння навчального змісту за таких умов має бути адекватним присвоєнню суб'єктом навчання культури як втілення смислів людської діяльності, водночас простір особистісних смислів є сферою взаємодії студента й викладача лише за умови діалогічної організації навчального змісту [5, с. 39]. Процес навчання майбутніх учителів музики в класі фортепіано здійснюється переважно в індивідуальній формі навчання, що надає діалогічному аспекту в цьому особливого значення. За твердженням О. Рудницької, діалогічність є невід'ємною частиною мистецької освіти, це складний багатограний процес, що охоплює взаємодію суб'єктів, обмін інформацією між ними, виникнення та ствердження близької для обох учасників позиції, вираження ставлення один до одного, взаємовплив і взаєморозуміння [8, с. 63]. Діалогізація взаємодії викладача та студента у творчому процесі фортепіанного навчання є надзвичайно важли-

вою, оскільки інтерпретаційна діяльність тісно пов'язана з актуалізацією емоційних переживань, які повною мірою розкриваються у творчій невимушеній атмосфері комфорту й взаєморозуміння, адекватне емоційне самовираження буде можливим тільки в умовах психологічного комфорту. Тому викладачу необхідно створити такі умови на заняттях із фортепіано, які приховують у собі ситуацію успіху, основними принципами якої є діалог рівних, прийняття та підтримка (В. Калошин, О. Олексюк, Л. Пашко), озброїти студентів знаннями з мистецтвознавства, фортепіанної педагогіки та методики під час розучування творів. Діалогізація процесу навчання в процесі гри на фортепіано передбачає актуалізацію мисленнєвої діяльності студента, коли здатність щодо розуміння й осмислення авторського (композиторського) задуму студентом трансформується в емоційне втілення, емоційне переживання виконавцем змісту твору, спрямованість на оволодіння різноманітною звуковою палітрою, бажанням студентів донести до слухачів не тільки задум автора, але й власні емоційні почуття. Отож діалог у процесі навчальної музично-інтерпретаційної діяльності здійснюється не тільки між викладачем і студентом, але й також між композитором і виконавцем, виконавцем і слухачами.

Третя педагогічна умова – поетапність у формуванні інтерпретаційної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва – передбачає технологію формування інтерпретаційної компетентності студентів, побудову навчального процесу від простого, відомого до складного. У визначенні цієї умови бралася до уваги теорія поетапного формування розумових дій (П. Гальперін, Н. Талізін), де розвиток особистості розглядається як система формувальних завдань видів діяльності, що послідовно змінюються, поглиблюються та ускладнюються.

Висновки з проведеного дослідження. Вирішення проблем формування інтерпретаційної компетентності займає ключове місце в системі фахового становлення майбутніх учителів музики, оскільки від успішності їх вирішення залежить рівень залучення сучасної молоді до музичного мистецтва. Якість культурно-мистецької освіти сьогодні є підґрунтям створення культурного середовища у найближчі десятиліття. Тому у процесі навчання майбутніх учителів музики особливого значення набуває фортепіанна підготовка студентів,

яка є необхідною складовою фахової підготовки вчителя музики, найбільше сприяє індивідуальному та професійному зростанню особистості, є засобом активізації та стимулювання процесу формування власного художньо-образного мислення та інтерпретації музичних творів. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів цієї проблеми та засвідчує необхідність подальшого дослідження взаємозв'язку педагогічного керування з організацією самостійної роботи студентів у процесі інтерпретаційно-виконавської діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>.
2. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. № 1556-VII URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-VII>.
3. Зязюн І.А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи: монографія. К.; Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. С. 10–18.
4. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії: навч. посібник / К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. 302 с.
5. Максименко С.Д. Психологічні проблеми особистісно-орієнтованого навчання. Психолого-педагогічні проблеми гуманізації шкільної освіти: зб. мат-лів Міжрегіонального наук.-практ. сем. К.; Рівне, 1997. С. 39–42.
6. Москаленко В.Г. Аналіз у ракурсі музикознавчої інтерпретації. Часопис Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського: науковий журнал. № 1. К.: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2008. С. 106–111.
7. Новейший словарь иностранных слов и выражений / Под ред. А.М. Бабкина, В.В. Шендецова. Минск: Харвест, 2001. 975 с.
8. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.
9. Селевко Г.К. Компетентности и их классификация. Народное образование. 2004. № 4. С. 138–143.
10. Соловійов В.А. Специфіка музичної інтерпретації: технологічний підхід. Young Scientist. 2017. № 4.2 (44.2). С. 82–88.
11. Фуртвенглер В. Интерпретация – решающая проблема. Дирижерское исполнительство / Ред. Л. Гинсбурга. М.: Музыка, 1975. С. 401–403.
12. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования. Народное образование. 2003. № 2. С. 58–64.
13. Ягупов В.В., Свистун В.І. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. К.: КМ Академія, 2007. Т. 71. С. 3–8.